

5. Сліпий Й. Спомини // Львів-Рим, 2014. – 607 с.
6. Щоденник Львівського гетто. Спогади рабина Давида Кахана // Київ, 2003. – 267 с.

Степанюк Є.Г.

студентка,

Бердянський державний педагогічний університет

ВНЕСОК НІМЕЦЬКИЙ КАПІТАЛУ У РОЗВИТОК ПОРТОВОГО М. БЕРДЯНСЬК У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Сьогодні українська економіка перебуває у стані системної перебудови, для здійснення якої потрібні нові капіталовкладення. Нестача приватних ресурсів спонукає звернутися до іноземних інвестицій. З цією метою слід ознайомитись із історичним досвідом залучення іноземних інвестицій. Особливо актуальною постає вивчення поданого досвіду на прикладі портів міст, зокрема і Північного Приазов'я, які стали основним осередком інвестування іноземними підприємцями у другій половині ХІХ ст.

Метою розвідки поставлено дослідити внесок німецького капіталу у розвиток економіки та інфраструктури м. Бердянськ у другій половині ХІХ – початку ХХ ст.

На сьогодні в історичній науці досліджуване нами питання не отримало широкого висвітлення. Найбільший внесок у подану проблему було зроблено бердянськими істориками, зокрема І. Лиманом та В. Константіною.

Німецький капітал, поряд з англійським, став одним із перших серед іноземців, який проник до м. Бердянськ у середині ХІХ ст.

Першою сферою, до якої залучились німецькі капіталовкладники у м. Бердянськ стає розбудова пристані, що було вигідним, як для розширення міста, так і німецьким торговцям, які мали змогу швидше поставляти та завантажували товар на свої кораблі.

Загалом було виокремлено декілька сфер розбудови пристані. В першу чергу, німецькі підприємці залучили власних експертів для будівництва хвилелому, який мусив допомогти для завантаження та вивантаження товару з кораблів, які прибували до пристані. Подане будівництво відбувалось паралельно з роботами по подовженню казенної пристані. Місто потребувало у цій споруді, адже здійснювати завантаження хліба з пристані, відкритої південному і південно-західному вітрам і хвилі, було складно. У 1862 р. почалося будівництво хвилелому, довжина якого повинна була скласти 300 сажнів, на відстані 400 сажнів від пристані. Для позначення місця спорудження в червні того ж року на якорях поставлено каботажне судно з однією щоглою. На ній вночі запалилися два білих вогні. Потім на краю будується хвилерізу були позначені трьома білими «Бакалов» з жердинами і закріпленими на них білими трикутними прапорами, знятими тільки після завершення будівництва [1, с. 31].

Крім того, згідно з протоколом Тимчасової комісії по влаштуванню Бердянського порту за заявою виробника робіт фон Дезін 30 вересня 1863 р. на краях хвилерізу, який на той час уже височів над водою, були встановлені два ліхтаря – зелений і червоний, а у середини хвилерізу розташований плавучий маяк, який перебував там до 1868 р. [2, с. 92].

Якщо звернутись до історії німців у м. Бердянську, то вони були одними з перших іноземних поселенців міста [3], хоча їхнє консульство було відкрито лише у 1872 р. [4, с. 14].

Уже в 1841 р. преса повідомляла, що меноніти почали будувати будинки і заводять городи в особливо відведеному їм кварталі, який називається Німецька колонія [5, с. 59]. Головним заняттям німців на поданому етапі стало садівництво, яке до революційних подій 1917 р. і знаходилося переважно в руках німецьких колоністів [2, с. 126]. Так, ще у 1842 р. зазначалось: «Чудова пристрасть у добрих наших громадян до садівництва. Багато хто вже не задовольняється тими красивими і, можна сказати, чепурних садами, які у кожного з них майже в самому дворі, біля віконця комерційної його контори: їм душно вже в них; і ви бачите їх з нинішньої весни трудящих вже у знову відведених ділянках для садів, на самому ситому краї, багатого на кожному кроці водою. Там помилуйтеся дивовижними успіхами садів Німецьких колоній. Першого березня був ще там голий степ, а тепер сади і найкрасивіші в місті» [3].

Вже до середини ХІХ ст. німці поселились в місті та стали основними фермерами регіону: «Німецька слобідка старанно займається обробіткою землі, і багато хто з тамтешніх господарів розібрали насіння тютюну і шовковиці, від посіву яких можна очікувати безсумнівного успіху, тому що воду, яку так люблять рослини, знаходять тут на піваршинна від землі» [5, с. 95-96].

Про темпи забудови Німецькій колонії і Бердянська в цілому в 1863 р. повідомлялося, що в центральній частині міста налічувалося зайнятих 55 кварталів (незайнятих 14), в передмісті Лісках – 19 кварталів і в Німецькій слобідці зайнятих 14 кварталів (незайнятих 7).

Серед німців, які займалися землеробством в бердянській Німецькій колонії, відомі імена Іоанна, Давида, Г. Фаста, Ізебрандта, Йоганна, Я. Різена, І. Фрізена, Ф. Це, І. Матіаса та інших [3].

Особливий внесок у розвиток інфраструктуру міста зробив І. Матіас. Ще у дореформений період ним було відкрито найбільший сад у місті, про який ми маємо змогу довідатись у спогадах В. Крижанівського: «Позавчора я бачив виноградний сад пана Матіаса в нашій німецької слобідці – сад цей тримається чисто і виноград хороших сортів» [1, с. 16]. Загалом, В. Крижанівський вважав німців, акуратними, дбайливими, хорошими господарями, але схильними до шахрайства, і тому з ними необхідно бути напоготові [1, с. 16; 87].

Повертаючись до І. Матіаса то зазначимо, що не сади стали його головним внеском в розвиток портового міста, а відкритий ним к 1884 р., за рік після Дж. Грієвза на вулиці Воронцовській підприємство з виробництва сільсько-господарських машин [4, с. 32]. Подане підприємство хоча і виступало як

прямий конкурент заводу Дж. Грієвза, проте усе таки поданий завод був тільки другим у місті.

Смерть І. Матіаса призводить до передачі заводу його дружині О. Матіас. Водночас відбувається переінакшення його назви. Відтепер завод іменувався «Фабрика сільськогосподарських машин і знарядь «Вдова Матіас і сини» в Бердянську» [3].

Спеціалізацією підприємства було виробництво жаток, плугів, сівалок, соломорізок, винних пресів. Продукція підприємства була популярною, як в імперії, так і закордоном. Так, на рубежі ХІХ і ХХ ст. фабрика була вже зміцніла і значно розширилась – в цехах працювало понад 200 осіб, а продукція вже мала 8 медалей, отриманих на різних виставках [6, с. 53].

Після смерті О. Матіас підприємство повністю перейшло в руки її синів, проте його назва залишилася тією самою.

До 1910 р. попит на сільськогосподарську техніку впав, і тому загострилася ринкова конкуренція. Середнє за розмірами підприємство Матіасів опинилося у вельми скрутному фінансовому становищі. Щоб вийти із ситуації в зв'язку з кризою скрутного становища, власники фабрики «Вдова Матіас і сини», щоб отримати додаткові кошти, справили реорганізацію підприємства, створивши акціонерне товариство «Вдова Матіас і сини». Були випущені 15 тис. сторублевих акцій, з них контрольний пакет належав трьом синам померлої О. Матіас. Отримані від акціонування гроші були використані на перехід до випуску нової продукції. Так, в 1912 р. почалася робота зі створення молотарки, конструкція якої була розроблена вже в наступному році [7, с. 3].

В результаті в 1913 р. підприємство займало 12-е місце за обсягами виробництва серед 334 підприємств сільськогосподарського машинобудування Російської імперії. На ньому вже працювало близько 500 осіб. Серед підрозділів перебували ливарна, деревообробна і малярно-складальна майстерні, кузня з трьома фрикційними і одним пневматичним молотом, механічний цех з півсотнею верстатів [8, с. 52]. Переїжджає і центральний офіс підприємства з Бердянську до Петербургу [4, с. 96].

З початком Першої світової війни відбувається переорієнтація підприємства на випуск літаків, і родина Матіасів продає його у 1917 р. [5, с. 116].

Додамо, що к 1911 р. у м. Бердянськ діяв і пивоварний завод, який належав родині Матіасів [3].

Згідно Першого загального перепису населення Російської Імперії 1897 р. 2,77% жителів Бердянська були німцями [9, с. 25-34]. Причому Бердянськ був одним з лідерів серед міст Південної України за відсотком німців серед населення.

На початку ХХ ст. у місті з'являється ще низка підприємств, відкритих німцями. Так, у 1906 р. відкрито «Азово-Чорноморський завод», який спеціалізувався на машинобудуванні та випускав двигуни внутрішнього згоряння [11, с. 64]. У 1911 р чисельність робітників досягала 150 чоловік. На початку ХХ ст. на Катеринославській виставці завод отримав золоту медаль Міністерства торгівлі і промисловості [10, с. 26].

У 1911 р. вже діяла «Канатна фабрика «Янсен, Гінтер і Ко»», що випускала канати [11, с. 65]; типографія Е. Едігера [3]; німецькомовна газета «Дер Ботшафтер», яка виходила двічі на рік, вартість підписки складала 5 рублів [10, с. 35]. Проте, усі вищеперераховані підприємства мали локальний характер.

Додамо, що на початку ХХ ст. в місті відкривається філіал німецького міжнародного банку «Санкт-Петербурзький (Петроградський) міжнародний комерційний банк» [3].

Таким чином, німецький капітал був одним з найбільших серед іноземних капіталів, які сприяли розбудові інфраструктури міста. На відмінну від англійців, німецькі поселенці мали у місті власні поселення, що також впливало на те, які підприємства відкривались німцями та їх внеском у розбудову зовнішнього вигляду міста та відкритті необхідних для нього закладів. Найбільшим підприємством, відкритим німцем став завод сільськогосподарських машин І. Матіаса.

Список використаних джерел:

1. Лыман И. Бердянск в дневниках титулярного советника В.К. Крыжановского. Крыжановский В.К. Дневники / К. Баханов, И. Лыман. – Запорожье: Просвіта, 2002.
2. Краций порт Азовського моря». Літопис історії Бердянська очима кореспондентів «Одеського Вісника» (1861-1875 рр.)// Упорядники: І.І. Лиман, В.М. Константінова. – Бердянськ – Таганрог: РА «Тандем – У», 2007. – 360 с.
3. Бердянск [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://blacksea.gr/ru/cities/berdyansk/>
4. Торгово-промышленный указатель и путеводитель по городу Бердянску. Издание первое, 1915 года. – Бердянск: типография М. Дорошенко, 1915.
5. Левин И.И. Германские капиталы в России / И.И. Левин. – СПб.: тип. И. Шурухта, 1918. – 92 с.
6. Шаццлло М.К. Иностранцы в составе российского предпринимательства / М.К. Шаццлло // Иностранное предпринимательство и заграничные инвестиции в России: очерки. – М.: РОССПЭН, 1997.
7. Южные ведомости. – 24 июля 1913 года. – С. 3.
8. Брандт Б.Ф. Иностранные капиталы: Их влияние на экономическое развитие страны: Ч. II / Б.Ф. Брандт. – С.-Петербург, 1899. – 85 с.
9. Первая всеобщая перепись населения Российской империи. 1897 г. ХLI. Таврическая губерния. – СПб., 1904. – 310 с.
10. 1911. Весь Бердянск и его уезд. Год издания 1-й. – Симферополь: Бердянские ведомости, 1911. – 100 с.
11. Адрес-Календарь и справочная книга Таврической губернии на 1911 год. – Симферополь: Таврич. Губерн. Типография, 1911.